

Д. В. Заруба,
аспірант кафедри зеленої економіки та економіки природокористування,
Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3918-6300>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.10.175

СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ ФІСКАЛЬНОЇ ГРУПИ ІНСТРУМЕНТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗБАЛАНСОВАНОГО (СТАЛОГО) РОЗВИТКУ НА ЗАСАДАХ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ

D. Zaruba,
Postgraduate student, State Ecological Academy of Postgraduate Education and Management

THE ESSENCE AND ROLE OF THE FISCAL INSTRUMENTS GROUP IN ENSURING BALANCED (SUSTAINABLE) DEVELOPMENT ON THE GREEN ECONOMY BASIS

На основі аналізу змісту фіскальної політики обґрунтовано роль державного регулювання у формуванні умов економічного зростання, що впливає із систематизації множини підходів до визначення поняття фіскальної політики. Визначено ключовий принцип дії механізму фіскальної політики як взаємопов'язана тісна залежність між динамікою обсягів витрат з бюджету чи видатків для мети економічно-фінансового забезпечення програм економічного розвитку, як уособлення суспільних запитів з темпами економічного розвитку і збільшення податкових ставок. Ефективність функціонування фіскальної політики визначається мірою балансування макр-показників суспільно-економічного розвитку.

Загально визнаним є статус "цивілізаційних" за загрозами кліматичних змін, усунення і пом'якшення наслідків яких являються базовими компонентами цілей сталого розвитку та системо формуючими для завдань зеленого зростання. Окреслені імперативи декларуються постулатами зеленого переходу та закріплено у законодавчих ініціативах Євросоюзу, які мають міждержавне значення та формують рамки еколого-економічної діяльності в цілому у світі.

Оскільки глобальні екологічні і кліматичні у тому числі загрози є проблемами глобального, міжнародного рівня, то і для їх вирішення запроваджуються новітні інструменти глобального впливу, які сприяють формуванню фінансово-економічних інвестицій та спричиняють впливи на фіскальну політику держав. Проведено аналіз новітніх фінансово-економічних інструментів, які забезпечують інвестиційні надходження і за своєю суттю є фіскальної природи. Доведено, що "озеленення" економічного розвитку збільшує спектр фінансово-економічного інструментарію, який застосовується для досягнення прийнятного стану екологічної безпеки територій за допомогою економічних впливів через створення організаційно-економічних умов господарювання, розширює спектр джерел фінансових надходжень, що у комплексі обумовлює і розширення задач фіскальної політики. Встановлено, що для досягнення мети оптимізації регулювання стану навколишнього природного середовища фіскальним інструментарієм необхідною є розробка комплексу показників та індикаторів у якості орієнтирів балансування впливів системи податкових нарахувань та видатків на конкретні природоохоронні програми і заходи.

Based on the analysis of the content of the fiscal policy, the role of state regulation in the formation of the conditions of economic growth, which results from the systematization of several approaches to the definition of the concept of fiscal policy, is substantiated. The key principle of operation of the fiscal policy mechanism is defined as the interrelated close dependence between the dynamics of budget expenditures or expenditures for the purpose of economic and financial support of economic development programs, as the embodiment of public demands with the pace of economic development and the increase of tax rates. The effectiveness of the functioning of the fiscal policy is determined by the degree of balancing macro indicators of social and economic development.

The status of "civilizational" threats to climate change is generally recognized, the elimination and mitigation of the consequences of which are basic components of the goals of sustainable development and system-forming for the tasks of green growth. The outlined imperatives are declared by the postulates of the green transition and enshrined in the legislative initiatives of the European Union, which have international significance and form the framework of ecological and economic activity in the world.

Since global ecological and climatic threats, including threats, are problems of a global, international level, the latest tools of global influence are being introduced to solve them, which contribute to the formation of financial and economic investments and cause effects on the fiscal policy of states. The analysis of the latest financial and economic instruments, which provide investment income and are essentially fiscal instruments, was carried out. It has been proven that the "greening" of economic development increases the range of financial and economic tools, which are used to achieve an acceptable state of ecological security of territories with the help of economic influences through the creation of organizational and economic conditions of management, expands the range of sources of financial income, which in the complex determines the expansion of the tasks of fiscal policy. It has been established that in order to achieve the goal of optimizing the regulation of the natural environment state by fiscal instruments, it is necessary to develop a set of indicators and indicators as benchmarks for balancing the effects of the system of tax assessments and expenditures on specific environmental protection programs and measures.

Ключові слова: зелена економіка, сталий розвиток, фінансове регулювання, податкова політика, фінансово-економічні інструменти.

Key words: green economy, sustainable development, fiscal regulation, tax policy, financial and economic instruments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Потреба державного регулювання економічного розвитку є очевидною, що неодноразово доведено за останнє сторіччя ще від початку зародження ідей кенсіанства та інституціоналізму. Дискусійними лишаються питання щодо міри втручання держави у "вільний ринок" чи макроекономічне функціонування господарства. Найбільш потужним методом економічного регулювання являється фінансова політика, базовими інструментами якої є видатки з бюджету та інструменти податкових стягнень як важелі бюджетного наповнення. Зазначеними компонентами забезпечується активізація фінансово-економічних потоків за всіма секторами господарської діяльності. При цьому вирішальним рушієм економічної активності на думку М. Туган-Барановського [1] являється наповнення системи фінансово-економічних потоків у спосіб активізації інвестиційної діяльності. Шляхом регулювання урядовими рішеннями співвідношення між обсягами видатків з бюджету та

міри податкового навантаження на суб'єкти господарської діяльності відбуваються впливи на структуру національної економіки і регулювання її зрушень. Одночасно здійснюється регулювання динаміки ВВП, а отже інструменти фінансової політики слід розглядати як систему важелів циклічності коливань, динаміки зайнятості, економічного зростання, упорядкування державної фінансової системи, регулювання показників інфляції тощо. Шляхом балансування системи фінансового регулювання визначається активність розвитку галузей чи регіонів, а напрями і цільові задачі при цьому визначаються через управлінський апарат, отже за допомогою цього регуляторного інструментарію забезпечується і регулювання проблем природокористування. Оптимізація зусиль щодо управління вказаним аспектом вимагає формування специфічних умов господарювання, за яких прибутковість виробничої діяльності є залежною від якості компонентів довкілля. Причому рівень зазначеної якості формується у результаті антропогенного навантаження, як наслідку від цих виробничих процесів. За таких умов з'являється потужна фінансово-економічна мотивація у виробників щодо

Таблиця 1. Групування тлумачень дефініції фіскальної політики

Статичний підхід	Динамічний підхід
непрямі методи державного регулювання, що базуються не на прямому примушенні	урядовий вплив на економіку через оподаткування, формування обсягу і структури державних витрат з метою забезпечення належного рівня зайнятості, запобігання і обмеження інфляції та згубного впливу циклічних коливань [4]
господарюючих суб'єктів, а на використанні їхніх економічних інтересів [3]	зміни в урядових видатках і оподаткуванні, що спрямовані на досягнення повної зайнятості та не інфляційного внутрішнього обсягу виробництва [6, с. 134]
сукупність фінансових заходів держави щодо формування величини і структури державних витрат, трансфертних виплат і системи оподаткування [5]	злагоджене використання методів бюджетного і податкового регулювання [8, с. 29]
сукупність методів і форм, інструментів і важелів впливу на економічний і соціальний розвиток суспільства в процесі здійснення розподільчих і перерозподільчих фінансових відносин [7]	політика держави щодо змін у системі оподаткування та урядових видатків, здійснювана з метою зменшення коливання ділових циклів, сприяння соціально-економічному зростанню, підвищення загального рівня зайнятості та стабілізації цін [10, с. 440]
сукупність конкретних фінансових форм, методів та важелів, за допомогою яких забезпечується процес суспільного відтворення, тобто здійснюються розподільчі та перерозподільчі відносини, утворюються доходи суб'єктів господарювання і фонди грошових коштів [9];	узгоджене використання інструментів бюджетного та податкового регулювання [12, с. 29]
сукупність конкретних форм і методів забезпечення розподільчих і перерозподільчих відносин, утворення доходів, фондів грошових коштів [11]	впливи на стан господарської кон'юнктури, перерозподілу національного доходу, нагромадження необхідних ресурсів для фінансування соціальних програм [14, с. 529]
сукупність форм і методів створення і використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення [13].	

Джерело: сформовано автором.

скорочення екологічного, вуглецевого сліду продукції, а також до відновлення і збереження природоресурсного потенціалу, підвищується рівень його капіталізації, а зрештою і рівень конкурентоспроможності національного виробництва. Встановлення природи балансових взаємозв'язків між компонентами фіскальної політики у контексті забезпечення збалансованого (сталого) розвитку на засадах зеленої економіки та обґрунтування підходів щодо їх оптимізації потребують додаткового вивчення та обґрунтування вибору системи показників та індикаторів як орієнтирів налаштувань вказаної системи економічних важелів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Різним питанням фіскального регулювання в Україні та світі присвячені роботи В. Андрущенка, О. Данілова, В. Дем'янишина, Т. Єфіменко, А. Крисоватого, В. Опаріна, А. Соколовської, С. Юрія та ін. Теоретичні дослідження щодо економічної природи податків проводили такі українські дослідники, як Є.О. Балацький, В.В. Буряковський, З.С. Варналій, О.П. Гребельник, Ю.Б. Іванов, Ю.Г. Козак, В.І. Сідоров, О.О. Соколов, Д.Г. Черник, Т.Ф. Юткіна та ін. Плекую науковців було сформовано значний доробок у частині вивчення деталей і характеристик реалізації управління за допомогою податкових важелів, оцінювання міри податкового пресингу на економічну ситуацію, обґрунтування напрямів і характеристик реформування національної податкової системи тощо. Але реалії сьогодення обумовлюють по-

яву нових завдань перед регулюванням фінансово-економічних потоків з метою задоволення запитів суспільства та розв'язання актуальних проблем сучасності. Потужні виклики останніх десятиріч сформовано незадовільним станом навколишнього природного середовища та усіх його компонентів. Необхідність реагування на ці виклики, у числі яких проблема зміни клімату посідає провідне місце, вимагають змін організаційно-економічних умов виробництва з пошуком нетрадиційних рішень, що обумовлює розширення сфери впливу фіскальної політики, а отже, з урахуванням фіскальної суті більшості фінансово-економічних інструментів, потребує додаткової уваги.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті являється репрезентація ролі фіскальної групи інструментів у забезпеченні збалансованого (сталого) розвитку та обґрунтування фіскальної суті інструментів зеленої економіки, які орієнтовано на формування фінансово-економічних надходжень, як важеля створення організаційно-економічних виробничих умов та інституційного підґрунтя втручання у фінансово-економічні відносини між господарюючими суб'єктами.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відносно макроекономічної політики, фіскальне регулювання не є самодостатнім і самостійним інструментом, що обґрунтовує актуальність удосконалення системи податкових заходів за будь-яких змін у політичній сфері [2]. Оскільки Україна тривалий час зазнавала впливів перехідного стану, як держава пострадянського простору, і потерпає від кризових проявів еколого-економічного характеру, вивчення національних особливостей щодо залучення інструментарію фіскальної політики, а у її числі і податкової, не втрачає актуальності.

Розмаїття підходів до визначення поняття фіскального регулювання у науковій літературі можна згрупувати за двома підходами: з позицій статичного набору (сукупності) певних важелів чи методів впливу та з позицій динаміки процесу регулювання взаємозв'язків і взаємовпливів між суб'єктами цього процесу, табл. 1.

Спільним у наведених визначеннях є виокремлення множинного впливу зі сторони держави щодо формування специфічних організаційно-економічних умов господарювання задля забезпечення певних якісних параметрів життєдіяльності усіх верств суспільства. Подібна трактовка знаходить підтвердження і у інших дослідників, зокрема Т.В. Паєнко [15] стверджує, що у процесі реалізації фіскальної політики "держава створює умови для мобілізації необхідного обсягу фінансових

ресурсів та їх ефективного використання з метою забезпечення сталого економічного зростання". Системою цих інструментів передбачається стягування податкових виплат до бюджетів різних рівнів від усіх прибутків суб'єктів господарювання для мети задоволення суспільно-економічних потреб за умов рівноважного стану макроекономічних показників, як індикатора досягнення стабільного економічного розвитку держави з подальшим їх перерозподілом. Наповнення бюджетів відбувається за допомогою залучення інструментів податкових нарахувань і наступного стягнення податків, а для задоволення суспільно-економічних потреб застосовуються, перш за все, інструменти видатків із бюджетів у вигляді фінансування програм розвитку різного рівня і спрямування їх реалізації. Це можуть бути програми державного (національного) чи регіонального масштабу. Крім того, підказаний інструмент фінансового забезпечення підпадають програми галузевого розвитку, що стимулює економічний поступ.

Тобто відбувається балансування двох взаємопротилежно спрямованих зусиль: формування бюджетів через їх поповнення податковою системою і фінансово-економічне забезпечення суспільних потреб шляхом застосування важелів видатків з бюджету. Ефективність фіскальної політики визначається мірою балансування макро показників суспільно-економічного розвитку. Формою реалізації фіскального регулювання є комплекс непрямих впливів державних інституцій на організаційно-економічні взаємовідносини системи виробничо-господарських суб'єктів.

Принцип дії механізму фіскальної політики ґрунтується на оберненій залежності темпів економічного розвитку і зростання податкових ставок із державними видатками чи обсягами витрат на ті чи інші потреби суспільства. Цей процес регулюється базовими економічними чинниками: попитом, пропозицією і розподілом, вплив яких реалізується через систему фінансово-економічних важелів. Так, під час економічного розвитку зазвичай відбувається нарощування купівельної спроможності громадян, що визначає споживчий, а отже і сукупний попит. Споживчий попит є складовою сукупного попиту у вигляді обсягів товарів і послуг, споживання яких може відбутись за визначені часові терміни у рамках функціонування певних ринкових інституцій. Бажання купити товар перетворюється на попит, коли підкріплюється фінансовими можливостями покупця [3, с. 135], а за умови дефіциту пропозиції товарів на ринку, можуть сформуватись умови для виникнення інфляції. За таких обставин, податкові ставки починають підвищуватись, а обсяги витрат скорочуватись урядовими рішеннями. У протилежній ситуації, при появі економічної кризи, податкові ставки зменшуються, а витрати з бюджету збільшуються. У такий спосіб, через систему фінансово-економічних важелів, залежно від стану розвитку макроекономічної ситуації та переважного стану поточної економічної ситуації, підсумкові впливи фіскальної політики можуть спричинювати ефекти стимулів або стримування. Таким чином, поділяючи позицію Шевченка В.М. [16, с. 401—402], все розмаїття фінансово-економічних важелів, які діють у системі фіскальної політики можна умовно розділити на три групи:

- I) державні закупівлі;
- II) податки;
- III) державні трансферти.

Ця система фінансово-економічних важелів за різних економічних умов орієнтуються на активізацію протидії рецесії та скорочення сукупних витрат, і важіль податків тут відіграє вирішальну роль. Наряду з іншими надходженнями на безповоротній основі, податки є ключовим інструментом наповнення бюджету, що є формою відносин між платниками податків та інститутом держави. Завдяки податковим інструментам формується певний фінансово-ресурсний пул для наступного виконання державних зобов'язань у вигляді фінансування різних суспільних потреб. При цьому, на податкові інструменти покладаються певні функції [17, с. 13]:

1. Перерозподільча (переміщення вартості виробленої у країні сукупності усіх товарів та наданих послуг між державою, як інституцією і юридичними та фізичними учасниками).
2. Фіскального регулювання (централізація певної частки національного продукту у бюджеті з метою наступного задоволення загальносуспільних потреб виробничого, освітньо-культурного, екологічно-рекреаційного та іншого спрямування).
3. Менеджменту (визначається вагомістю впливів податкових важелів та інструментів на різні аспекти діяльності платників цих податків).

Інакше кажучи, залучення фіскальних важелів забезпечує реалізацію процесу державного втручання у господарсько-економічні зв'язки між господарюючими суб'єктами, яке орієнтовано на забезпечення і підтримку економічного зростання та виконання цілей програм державного чи галузевого розвитку як уособлення економічно-господарських, еколого-економічних та соціально-економічних запитів суспільства. Одним із видів соціально-економічних запитів суспільства є потреба життєдіяльності за умов прийнятного стану екологічної безпеки, відновлення і збереження природоресурсного потенціалу, що має прямий вплив на інші потреби людини та пов'язано з продовольчою безпекою, станом здоров'я населення, тривалістю життя та ін. У свою чергу набір системи важелів визначається метою такого втручання, а досягнення мети втручання у підсумку забезпечується шляхом балансування між активізацією фінансово-економічного потоку на забезпечення розвитку тієї чи іншої діяльності та збором коштів через різного роду податкові важелі для наповнення цього потоку.

Наявний стан екосистеми і кліматичної її складової у першу чергу, несуть цивілізаційні загрози та все більше унеможливають забезпечення прийнятного стану екологічної безпеки, що обумовлює пріоритетний статус розв'язання екологічних проблем життєдіяльності. Окреслені імперативи декларуються постулатами зеленого переходу та закріплено у законодавчих ініціативах Євросоюзу, які мають міждержавне значення, у тому числі і для України та формують рамки еколого-економічної діяльності в цілому у світі. Дотепер накопичено потужний досвід успішного регулювання екологічних проблем економічними інструментами, серед яких є важелі і фіскального спрямування.

У якості найбільш яскравого прикладу можна навести такий економічний важіль, як податок на викиди пар-

никових газів або податок на вуглець. Цей інструмент формує стимули до запровадження технологічних інновацій, забезпечує фінансовий потік до бюджетів, а також супутнім способом створює інші екологічні переваги, як-то сприяє збереженню біорізноманіття через пом'якшення антропогенного навантаження на кліматичну компоненту довкілля.

Іншим прикладом є система торгівлі дозволами на викиди. Першопочатковим досвідом тут вважається успішна спроба використання подібних підходів до регулювання обсягів викидів свинцю, сірки та окислів азоту від спалювання палив, який набуто Сполученими Штатами ще починаючи із середини 80-х років минулого сторіччя. Цей досвід використано при формуванні системи гнучких механізмів Кіотського протоколу, якими сформовано систему економічних регуляторів з фокусом на вирівнюванні характеристик собівартості виробничої діяльності на основі застосування новітніх і застарілих технологічних підходів, чим створюється система економічних стимулів для технологічного розвитку з підсумковим скороченням рівнів антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище та поступовим зменшенням обсягів викидів (чи збільшенням поглинання) парникових газів. Зараз роль узгодження характеристик собівартості виробничої діяльності з використанням технологій різного технологічного рівня, а отже, різного рівня антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище покликаний виконувати інструмент прикордонного вуглецевого коригування, CBAM (від англ. Carbon Border Adjustment Mechanism, CBAM), який тісно пов'язаний із системою вуглецевої торгівлі.

На даний час система торгівлі викидами активно розвивається не лише просторово, зокрема її запроваджено в усіх частинах світу і на всіх континентах, а і в теоретико-методичному плані. Наразі, крім міжнародного ринку торгівлі дозволами на викиди вуглецю, існують ряд інших видів вуглецевої торгівлі, як, наприклад, національні, регіональні, добровільні ринки. Україна долучилась до міжнародного процесу формування вуглецевого ринку, зокрема, наразі вже створено інституційні і методичні основи запровадження вуглецевої торгівлі, започатковано систему моніторингу, світності і верифікації, яка розпочала активно працювати.

Запроваджений Кіотським протоколом економічний інструментарій постійно розвивається і зараз, з прийняттям Паризької угоди, наряду з механізмами, які закріплено у Статті 6, країнами Євросоюзу запропоновано потужний фінансово-економічний інструментарій новітніх економічних ініціатив, які орієнтовані на всі сектори і види господарської діяльності та охоплюють не лише приватний капітал, а і державний сектор. Тобто, новітні економічні важелі зеленої економіки є різноспрямованими за характером впливу та мають ознаки як фіскального, так і ринкового регулювання.

У загальному вигляді підсумковим алгоритмом досягнення такого успіху є залежність обсягу фінансових зисків від міри антропогенного навантаження на довкілля, що ініційовано діяльністю, що надає ці вигоди. При цьому антропогенне навантаження не обмежується лише обсягами викидів чи скидів забруднюючих (небажаних) речовин. Іншими його проявами є будь-які впли-

ви антропогенного походження, які змінюють стан довкілля, а критерієм надмірності є здатність навколишнього середовища до самовідновлення. Тут необхідно пам'ятати, що ця межа у різних компонентів ландшафту є різною і сукупно ними визначається буферна здатність ландшафтів. Слід підкреслити окреме вагоме значення у цьому контексті галузей господарства, діяльність яких засновується на залученні природно антропогенних екосистем чи природоресурсного потенціалу територій, і перш за все, це є галузь сільськогосподарського землекористування. При цьому використання податкових відрахувань повинні носити цільове призначення для мети пом'якшення впливів, що створено антропогенним навантаженням та адаптації до їх наслідків.

Реалізація адміністративної реформи, яка здійснюється в Україні, висуває на порядок денний питання бюджетного наповнення разом з іншими проблемами фіскальної політики, гострота яких посилюється формуванням і запровадженням новітніх підходів щодо регулювання екологічних проблем економічними важелями. Вказаний підхід започатковано та активно розвивається у економічно розвинених країнах, він є широко підтриманим міжнародною спільнотою та наразі його втілено у підході до організації фінансово-економічного забезпечення, як "стале фінансування", що є інтеграцією екологічних, соціальних і управлінських критеріїв при інвестиційному забезпеченні. Окрім проблем пом'якшення антропогенного навантаження на довкілля, за цим способом інвестиційного забезпечення до уваги приймається система соціальних факторів та управлінських критеріїв. Тобто, знову ж-таки, створюються організаційно-економічні умови та інституційне підґрунтя втручання у фінансово-економічні відносини між господарюючими суб'єктами. Оскільки глобальні екологічні проблеми і кліматичні у тому числі, є загрозами глобального, міжнародного рівня, то і для їх вирішення запроваджуються новітні інструменти глобального впливу. Цими інструментами забезпечується формування організаційно-економічних й інституційних впливів, які за своєю природою є фіскальними інструментами. Так, для надання підтримки глобального "сталого фінансування" створено Сталу банківську мережу (Sustainable Banking Network, SBN) [18], що є глобальною ініціативою із об'єднання регуляторних і банківських органів, яка запроваджує нові фінансові продукти як спосіб досягнення цілей глобального розвитку на рівні окремих країн з одночасним ініціюванням фінансових інновацій. Крім того, створено Міжнародну Платформу Сталого Фінансування (International Platform on Sustainable Finance) [19] як інструмент мобілізації фінансово-економічних інвестицій приватного капіталу на відновлення і збереження природоресурсного потенціалу.

"Озеленення" економічного розвитку розширює спектр фінансово-економічного інструментарію, який застосовується до формування прийнятного стану екологічної безпеки територій за допомогою економічних впливів через створення специфічних організаційно-економічних умов господарювання. Крім того, розширює спектр джерел фінансових надходжень, що у комплексі обумовлює і розширення задач фіскальної політики. Перш за все, у їх переліку чільне місце посідають

інструменти прямих і непрямих державних витрат на стимулювання розвитку та використання зелених технологій, що найбільш повно відображається на виробничих галузях економіки, як, наприклад, у енергетиці, промислово-технологічних процесах, секторі сільськогосподарського землекористування із фокусом на відновлення і збереження агоресурсного потенціалу та забезпеченні прийнятного рівня агроекологічної безпеки. Тут слід окремо сказати про питання узгодження державних видатків з екологічними цілями та підвищення ефективності державних витрат, чим обґрунтовано розгляд завдань з вирішення кліматичних проблем на рівні державних бюджетів.

Наприклад, наразі у країнах ЄС успішно створюється Фонд Соціального клімату [20], запровадження функціонування якого заплановано на 2025 рік задля забезпечення фінансової підтримки запровадження енергоефективних, з низьким рівнем впливу на довкілля, систем опалення та охолодження житлових будівель. Започаткування цього потужного фінансово-економічного важеля є прикладом інструменту фіскальної політики з орієнтацією на стимулювання зусиль щодо скорочення антропогенного навантаження на кліматичну компоненту довкілля, практичним результатом реалізації впливу інструментів зеленої економіки.

У якості іншого прикладу фінансово-економічного інструменту фіскального спрямування з орієнтацією на екологічне забезпечення є так званий інструмент таксономії. Його запроваджено Регламентом таксономії (ЄС) 2020/852 та підтверджено звітом Технічної експертної групи, ТЕГ (Technical Expert Group, TEG). Вказаний інструмент покликаний на основі системи критеріїв відбору (розроблено систему технічних критеріїв відбору для 70 заходів із пом'якшення наслідків зміни клімату та 68 — із адаптації до зміни клімату, включно з критеріями оцінки на предмет відсутності суттєвої шкоди іншим екологічним цілям), як системи загальних принципів відбору для прийняття рішення інвесторами, фінансовими установами чи іншими фінансовими доносрами забезпечити мобілізацію капіталу для активізації сталого фінансування. Важливим інструментом, як окремої форми таксономії, є стандарт зелених облігацій (Green Bond Standard) для маркування фінансових продуктів — запропонована експертами ТЕГ у 2020 році добровільна схема "передових практик" для фінансування екологічно орієнтованої проектної діяльності.

Окремо відзначимо потужний інструментарій екологічних податків, зборів та субсидій як, наприклад, енергетичні податки та субсидії. У числі найвагоміших прикладів застосування вказаної компоненти фіскального інструментарію можна назвати системи економічних стимулів у енергетичних балансах країн з розширеним використанням джерел відновлюваної енергетики, як-то сонячної та вітрової генерації. Наступним орієнтиром реалізації цих підходів є скорочення використання викопних палив, перш за все, вугілля. Подібні структурні зрушення у паливних балансах потребують системи стимулів, які забезпечено комплексом прямих і непрямих державних витрат, які мають позитивний ефект для еколого-економічного соціального становища.

Лишається відкритим питання щодо оцінювання міри достовірності впливів застосування системи фінансово-

економічного інструментарію на предмет його результативності як для кліматичної системи, так і стану екологічної безпеки в цілому. Це потребує формування системи індикаторів та показників як орієнтирів балансування важелів фіскальної політики з подальшим удосконаленням системи моніторингу та перевірок. Аудитори повинні покращити свої знання та розуміння того, як оцінювати ефективність і вплив інструментів екологічної фіскальної політики на довкілля та клімат. Існує можливість співпраці з Мережею зеленої фіскальної політики, заснованою в рамках партнерства між ЮНЕП, МВФ і GIZ [21].

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Оскільки виконання завдань зеленого зростання і кліматичної нейтральності для більшості економічно розвинених країн набули статусу національних зобов'язань, які підпорядковуються цілям глобальних інтересів, то для їх виконання розробляються програми розвитку секторів економіки як національного, так і міждержавного рівнів. Виконання таких програм вимагає фінансово-економічного і матеріально-ресурсного забезпечення, що передбачає залучення фіскального інструментарію за допомогою якого формуються новітні організаційно-економічні умови господарювання. За таких умов прибутковість виробничої діяльності стає залежною від її екологічної результативності. Тобто, на основі системи критеріїв і показників стану довкілля, залежно від міри антропогенного навантаження, формуються специфічні умови орієнтації економічної активності на відтворення і збереження природоресурсного потенціалу.

Застосування комплексу новітніх економічних інструментів зеленого зростання вимагає розширення функцій фіскальної політики, як основи їх функціонування. Цим обумовлено роль фіскальної групи інструментів у забезпеченні збалансованого (сталого) розвитку економіки на засадах зеленої економіки.

Література:

1. Горкіна Л.П. Нова епоха в історії економічної науки. Теорія економічних циклів М.І. Туган-Барановського. Вісник НАН України. 1994. С. 11 — 12.
2. Податкова політика. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/tax-policy> (дата звернення: 10.04.2024).
3. Паєнтко Т.В. Інструменти фіскального регулювання фінансових потоків. Ефективна економіка. 2011. № 8 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=659> (дата звернення: 11.04.2024).
4. Василик О.Д. Державні фінанси України: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 608 с.
5. Воробйов Є., Гриценко А., Лісовецький В., Соболев В. Економічна теорія: посібник для вищої школи. Київ: ТОВ "Корвін", 2003. 703 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170000 слів і словосполучень / авт. — уклад. Бусел В. Т. Київ: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2004. 1440 с.
7. Заяц Н.Е., Фисенко М.К., Бондарь Т.Е. и др. Теория финансов: уч. пособие. 2-е изд., стереотип. Киев: Выш. шк., 1998. 142 с.
8. Фискальное регулирование экономического развития в посткризисный период: монография / под ред.

к.э.н., проф. А. Д. Данилова. Київ: ООО "ДКС центр", 2011. 242 с.

9. Фінанси: вишкіл студії: навч. посібник / за ред. С.І. Юрія. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 357 с.

10. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. 3-тє вид., доп. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. 844 с.

11. Кириленко О.П. Фінанси: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Тернопіль: Економічна думка, 1999. 163 с.

12. Луценко А.С. Сутнісно-концептуальні засади фіскального регулювання економіки держави. Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки). 2019. № 2 (40). С. 206—221. DOI: 10.31388/2519-884X-2019-40-206-221

13. Василик О.Д., Павлюк К.В. Державні фінанси України: підручник. Київ: НІОС, 2002. 608 с.

14. Скоропад І.С., Герасимчук О.В. Фіскальна політика як спосіб наповнення державного бюджету. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2011. № 714. С. 529—533.

15. Паентко Т.В. Фіскальное регулирование финансовых потоков: монография. Київ: ДКС Центр, 2011. 242 с.

16. Шевченко В.М. Принципи фіскальної політики держави на різних фазах економічного циклу. Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2012. № 1 (5). С. 399—403.

17. Мельник В.М. Фіскальна політика держави в умовах фінансової кризи. Фінанси України. 2008. № 11. С. 11—17.

18. Spring Meetings 2024. Washington DC. International Monetary Fund World Bank Group. URL: <https://www.imf.org/en/events/2024/ifc-at-wbg-imf-spring-meetings> (дата звернення: 20.04.2024).

19. International Platform on Sustainable Finance. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/international-platform-sustainable-finance_en (дата звернення: 21.04.2024).

20. European Green Deal: Commission proposes transformation of EU economy and society to meet climate ambitions. 14 July 2021. Brussels. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_3541 (дата звернення: 30.03.2024).

21. Green Fiscal Policy Tools. URL: <https://www.environmental-auditing.org/projects/green-fiscal-policy-tools/> (дата звернення: 15.04.2024).

References:

1. Horkina, L.P. (1994), "A new era in the history of economic science", *Teoriia ekonomich-nykh tsykliv M.I. Tuhan-Baranovs'koho*. Visnyk NAN Ukrainy, pp. 11—12.

2. Ministry of Finance of Ukraine (2024), "Tax policy", available at: <https://mof.gov.ua/uk/tax-policy> (Accessed 4 April 2024).

3. Paentko, T.V. (2011) "Tools of fiscal regulation of financial flows" *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 8, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=659> (Accessed 11 April 2024).

4. Vasylyk, O.D. (2003) *Derzhavni finansy Ukrainy* [State finances of Ukraine], Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine.

5. Vorobiov, Ye., Hrytsenko, A., Lisovetskyi, V. and Soboliev, V. (2003) *Ekonomichna teoriia* [Economic theory], TOV "Korvin", Kyiv, Ukraine.

6. Busel, V. T. (2004) *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy: 170000 sliv i slovospoluchen* [A large interpretive dictionary of the modern Ukrainian language: 170,000 words and phrases], VTF "Perun", Kyiv, Ukraine.

7. Zaiats, N.E., Fysenko, M.K. and Bondar, T.E. (1998) *Teoriia finansov* [Theory of finance], 2nd ed, Vysshaja shkola, Kiev, Ukraine.

8. Danylova, A. D. (2011) *Fiskal'noe regulirovanie jekonomicheskogo razvitija v postkrizisnyj period* [Fiscal regulation of economic development in the post-crisis period], ООО "DKS tsentr", Kyiv, Ukraine.

9. Yuriiia, S.I. (2002) *Finansy: vyshkil studii* [Finance: studio education], Kart-blansh, Ternopil, Ukraine.

10. Zahorodnii, A.H. and Vozniuk, H.L. (2011) *Finansovo-ekonomichnyj slovnyk* [Financial and economic dictionary], 3rd ed, Lviv, Ukraine.

11. Kyrylenko, O.P. (1999) *Finansy* [Finances], 2nd ed, Ekonomichna dumka, Ternopil, Ukraine.

12. Lutsenko, A.S. (2019) "Essential-conceptual fundamentals of fiscal regulation of the state economy", *Zbirnyk naukovykh prats' TDAU imeni Dmytra Motornoho (ekonomichni nauky)*, vol. 2 (40), pp. 206—221, DOI: 10.31388/2519-884X-2019-40-206-221

13. Vasylyk, O.D. and Pavliuk, K.V. (2003), *Derzhavni finansy Ukrainy* [State finances of Ukraine], NIOS, Kyiv, Ukraine.

14. Skoropad, I.S. and Herasymchuk, O.V. (2011), "Fiscal policy as a way of filling the state budget, *Visnyk Natsional'noho universytetu "Lvivs'ka politehnika"*, vol. 714, pp. 529—533.

15. Paentko, T.V. (2011) *Fiskal'noe regulirovanie finansovykh potokov* [Fiscal regulation of financial flows], DKS Tsentr, Kyiv, Ukraine.

16. Shevchenko, V.M. (2012) "Principles of fiscal policy of the state at different phases of the economic cycle", *Biuletin' Mizhnarodnoho Nobelivs'koho ekonomichnoho forumu*, vol. 1 (5), pp. 399—403.

17. Melnyk, V.M. (2008) "Fiscal policy of the state in the conditions of the financial crisis", *Finansy Ukrainy*, vol. 11, pp. 11—17.

18. International Monetary Fund World Bank Group, (2024), "IFC at the 2024 IMF and World Bank Group Spring Meetings", available at: <https://www.imf.org/en/events/2024/ifc-at-wbg-imf-spring-meetings> (Accessed 20 April 2024).

19. European Commission (2024), "International Platform on Sustainable Finance", available at: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/international-platform-sustainable-finance_en (Accessed 21 April 2024).

20. European Commission (2021), "European Green Deal: Commission proposes transformation of EU economy and society to meet climate ambitions", available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_3541 (Accessed 30 March 2024).

21. INTOSAI (2024), "Green Fiscal Policy Tools", available at: <https://www.environmental-auditing.org/projects/green-fiscal-policy-tools/> (Accessed 15 April 2024).

Стаття надійшла до редакції 30.04.2024 р.